

סקירת הספר "מעבר לקיר הברזל: מה חסר בתפיסת הביטחון של ישראל" מאת פרופ' אורי בר־יוסף – רס"ן קים בר

רס"ן קים בר, ראש מדור פיתוח ידע מערכת במרכז דדו.

מבוא

מתחילת מלחמת "חרבות ברזל" קיים עיסוק הולך וגובר בשאלת תפיסת הביטחון של ישראל – האם היא קיימת בכלל, ואם כן, מה היא? אורי בר־יוסף, שחתום מתחילת המלחמה על מספר פרסומים שבבסיסם הרעיון כי תפיסת הביטחון של ישראל קרסה (בר־יוסף, ינואר–פברואר 2024), איגד את משנתו לכדי ספר "מעבר לקיר הברזל: מה חסר בתפיסת הביטחון של ישראל" (הוצאת כנרת-זמורה-דביר, 2024). גב הספר מבטיח לקורא כי אִם כל הבעיות של מדינת ישראל מאז שנות השישים, היא הסיבוב העיקש של מנהיגיה ואזרחיה להגיע להסדר עם הפלסטינים ולשבור את ה"סטטוס קוו" של השטחים שנכבשו במלחמת ששת הימים. עוד הוא אומר שהפתרון היחיד

שראוי להתייחס אליו בתפיסת הביטחון הוא החזרת השטחים וכפועל יוצא מכך סיום הסכסוך. לפני שננתח את הקביעה הנ"ל, כמה מילים על הספר עצמו. "מעבר לקיר הברזל" מורכב משלושה חלקים. החלק הראשון, "בנייתו של קיר הברזל", עוסק בשנים הראשונות לקום המדינה ונוגע בגיבוש חלקים מתפיסת הביטחון על רקע אירועים שונים, בדגש על מלחמות ועל עימותים מזוינים מקום המדינה ועד מלחמת ששת הימים. בחלק זה עוסק בר־יוסף בניסיון להסביר את ההיגיון שמאחורי פיתוח תפיסת "קיר הברזל", ולאחריה תפיסת הביטחון של בן-גוריון, ודרכו הוא גם מסביר את מה שלראיתו מהווה את לב התפיסה – "משולש הביטחון". בהמשך הפרק מתאר בר־יוסף את הדרך אל מלחמת סיני ושתי הגישות הרווחות בדרג המדיני ביחס לטיפול בבעיה – הגישה האקטיביסטית, שדגלה ביוזמה ובאקטיביזם צבאי (ולטענתו גם ניצחה לבסוף), והגישה המתונה, של הסדרים מדיניים והסכמי שלום.

החלק השני, "הכחשה והתבצרות", עוסק בתקופה שבין מלחמת ששת הימים ועד חתימת הסכם השלום עם מצרים ב-1979, וכבר משמו ניתן לראות הדהוד לגישתו של הכותב כפי שצוינה מעלה. בחלק זה מתמקד בר־יוסף בהשתנות בעולם הערבי, שבאה לשיאה בוועידת חרטום, ועיקרה אי הכרה במדינת ישראל, שלילת שלום, ואיסור על ניהול משא ומתן. הוא טוען כי כאן המשיכה אותה תפיסת הביטחון הישנה, למרות שנדרש שינוי לכיוון הסדרים וויתורים מדינתיים. בפרק זה גם נכנס השיקול הגרעיני לתמונה. לבסוף הוא מציין כי ישראל מקבלת סדרה של החלטות שגויות, המובילות

אותה בסופו של דבר למלחמת יום הכיפורים, שלטענתנו יכולה הייתה להימנע, ולמדיניות של החזקה בשטחים הכבושים. משם הוא מנתב לחלקו השלישי של הספר. החלק האחרון, "שבויים בקונספציה", מנסה לקשור בין שני החלקים הראשונים לבין הפתרון של שתי המדינות וחלוקת השטחים. שם שוטח בריוסף את משנתו באשר לפתרונות הרצויים למול הבעיות שנוצרו. עיקר הפרק עוסק באיומים החדשים על "המפעל הציוני", בהתמודדות של מדינת ישראל עם איומים גרעיניים באזור, וביתר שאת ביחסי ישראלים-פלסטיניים והסכסוך המתמשך, וכיצד ניתן לפתור אותו בקלות עלידי ויתור על שטחים והתפשרויות מדינתיות, אשר יובילו להסכם שלום.

ככלל, הספר קריא מאוד, ומספק בעיקרו סקירה היסטורית מקיפה עד לשנות השמונים. החל משנות השמונים יש אזכורים בודדים לתהליכים ולשינויים שקרו במדינה (לצורך העניין, שתי האינתיפאדות זכו יחד לשלושה עמודים, של"ג מקבלת שורה וחצי ולבנון השנייה מוזכרת בחטף), ולכן הניתוח לוקה בחסר.

בריוסף משווה את הביטחון הלאומי לביטחון של היחיד, בהיבט הבריאותי. כיצד שהיחיד יבחר לחיות, וככל שישמור על בריאותו, כך הוא יישאר בריא, או לפחות יפגוש באופן תכוף פחות את הרופא. מאחר ומדינת ישראל חיה כ"וילה בג'ונגל", בסביבה החותרת להשמדה, היא נדרשת לפתח מנגנונים ורשתות ביטחון ייחודיות (בריוסף, 2024, עמ' 13-14). בריוסף מציין כי ככל שעובר הזמן, גדלים האיומים, והחזון הציוני – של עם שחי בביטחון על אדמתו – מצטמצם. באותה נשימה, לאורך הספר, הוא טוען כי האיום הקיומי כבר לא נוכח, ויש לנו הזדמנות לפתור את הבעיה בפתרון קסם כמעט.

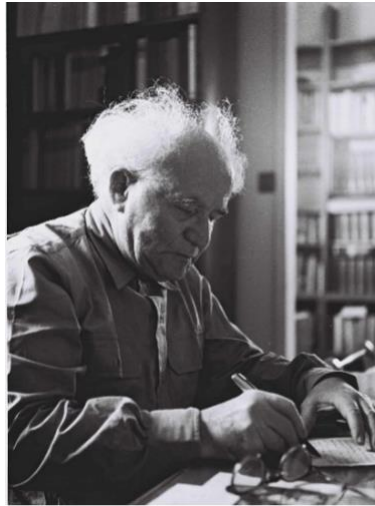
שלוש הנחות יסוד בעייתיות

ישנן שלוש הנחות יסוד בעייתיות בספרו של בריוסף, שעליהן הוא נשען בטיעונו, ומאחר והן שגויות בחלקן, הן גם מערערות על רבות ממסקנותיו. הראשונה, באשר ל**תפיסת "קיר הברזל"** של ז'בוטינסקי. בעוד שבריוסף מתאר נכונה את כוונתו של ז'בוטינסקי – יצירת כוח שיעמוד בפני התקפות האויבים (שם, עמ' 24), התיישבות והחזקה של הקרקע (שם, עמ' 25), חוסן ומוטיבציה של החברה הישראלית להתפתח (שם, עמ' 30), ולבסוף עמידות שתשכנע את הערבים שאין ביכולתם להשמיד את ישראל, ולכן הם צריכים להשלים עם קיומה (שם, עמ' 31) – כאשר הוא מתייחס בספר למושג, הוא מתייחס אליו דווקא בהיבט ה**הרתעה והיכולות ההתקפיות** של מדינת ישראל. כך למשל, הוא כותב כי "ההרתעה המצטברת [...] הייתה ביסודו של דבר המרכיב הצבאי בבניית קיר הברזל." (שם, עמ' 42). וגם "הכרעה מהירה וברורה נועדה גם לחזק את קיר הברזל ולגרום לאויב הערבי להסכים מעשית עם קיומה של ישראל." (שם, עמ' 45). בעוד שני המרכיבים הללו יכולים לתרום כמובן להשגת רעיון "קיר הברזל", הם לא מוזכרים כלל במשנתו של ז'בוטינסקי, העוסק ב**הגנה חזקה ובהתשה רעיונית של האויב**, והם אינם מוזכרים גם אצל המדינאים שיבואו אחריו וישתמשו בביטוי.

הנחת היסוד השנייה, שלא שמורה רק לבריוסף, אלא כמעט לכל החוקרים העוסקים בתפיסת הביטחון של ישראל, היא סוגיית מה שיכונה לימים, "**משולש הביטחון**" – הרתעה, התרעה, הכרעה – שמקובל לחשוב שנתגבש בהגותו של ב'גוריון (שם, עמ' 40-45). הגיונות אלו לא מופיעים בתפיסת הביטחון של ב'גוריון, והחלו להופיע, בעיקר בהגות הצבאית, רק לקראת סוף שנות השישים, וגם אז במרומז. הם התגבשו בצורה מסודרת יותר במהלך **שנות השמונים**, בשמות הללו. ובאופן כללי, תפיסת הביטחון לא עסקה רק במרכיבים הצבאיים, אלא בנושאים **מדינתיים, חברתיים ואחרים**, כגון רוב יהודי ותיישבות, כלכלה, שיתופי פעולה בינלאומיים, חינוך וערכים, הון אנושי, הגנה ועוצמתו של צה"ל ומערכת הביטחון כולה (בר, 2024). לכן, צמצום תפיסת הביטחון לשלושת המרכיבים האלו, בייחוד בשנים הקריטיות שאותן מתאר בריוסף בפרוטרוט, מוביל למסגור חלקי מאוד של התהליכים הנוגעים לתפיסה. נוסף על כך, איההתייחסות למרכיב ה**הגנה**, שהיה מרכזי בהגותם של ז'בוטינסקי ושל ב'גוריון, וגם בתפיסת הביטחון המאוחרת, מוביל אותו למסקנות בעייתיות.

הנחת היסוד השלישית, שאינה נאמרת במפורש בטקסט, אך נגלית מתיחום הספר, היא שהעיסוק בתפיסת הביטחון נגמר בשנות השבעים. שני החלקים הראשונים של הספר הם סקירה היסטורית מפורטת של מהלכים מדיניים וצבאיים, כשהשיא שלהם הוא מלחמת ששת הימים ומלחמת יום הכיפורים, ולבסוף הסכם השלום עם מצרים. זהו. בשלב זה מפסיק בריוסף את הניתוח ההיסטורי ומתחיל להציג את משנתו באשר לפתרון האידיאלי בעבור מדינת ישראל.

בפועל, בשנות השמונים החל העיסוק האינטנסיבי בתפיסת הביטחון, ולא נעלם. בשנת 1981 שר הביטחון אריאל שרון מקיים בראשותו ועדה אשר בוחנת שאלות יסוד בביטחון הלאומי (שרון, 1981). בשנת 1986 מוקמת ועדה נוספת, שידועה בשם "ועדת מרידור הראשונה" בראשות דן מרידור, שמפיקה שני כרכים העוסקים בתפיסה (מרידור, 1986). בשנות התשעים יש עיסוק אינטנסיבי בכך בצה"ל וגם במסגרת סדנאות במשרד הביטחון (מרדכי, 1998), וכמובן בשנת 2006 "ועדת מרידור השנייה" אשר מפיקה את "מרובע הביטחון" – הצלע הנוספת היא ההתגוננות (מרידור, 2006). כך יוצא שבריוסף מתמקד בשלושים ואחת השנים בין קום המדינה להסכם השלום עם מצרים ב-1979, אבל נוגע ברפרוף, אם בכלל, בעיסוק העמוק בתפיסת הביטחון שהיה בארבעים וחמש השנים לאחר מכן – עד ימינו.

ראש הממשלה הראשון דוד בן-גוריון, עיצב את תפיסת הביטחון, (צילום: פריץ כהן, לע"מ).

אג'נדה לא נסתרת

לבריוסף, כאמור, יש אג'נדה אשר חוזרת לאורך כל הספר. הוא מזהה את נקודת ההיפוך המדינית והצבאית במלחמת ששת הימים, אז מדינת ישראל כבשה שטחים, ובניגוד לכיבושים קודמים – סירבה לסגת מהם. מכאן, בראייתו, הכול הדרדר (בריוסף, 2024, עמ' 83–85). הוא טוען כי ניתן היה למנוע את מלחמת יום הכיפורים אם רק היינו מסכימים לקיים מו"מ על השטחים עם מצרים, מה שגם ככה קרה לאחר המלחמה. בהמשך, התווסף חטא על פשע, בדמות מפעל ההתיישבות בשטחים "הכבושים" (שם, עמ' 147–148) וכיום אנחנו מדשדשים כי אנחנו מסרבים לנהל מו"מ עם הרש"פ ולהחיל את רעיון "שתי מדינות לשני עמים" (שם, עמ' 166–167) שהוא הפתרון האולטימטיבי לכל בעיותיה של מדינת ישראל (שם, עמ' 177). כל המהלכים הללו נבעו לטעמו מחשדנות בצד הערבי ומקונספציה של הערכת יתר של יכולות צה"ל – עליונות ויישום של "משולש הביטחון" (שם, עמ' 134).

ניתן בהקשר זה להסכים על העובדות הבאות: בעשרים השנים האחרונות, וביתר שאת בתקופתו של ראש הממשלה נתניהו מאז עלייתו לשלטון, המדיניות היא אכן מדיניות של הימנעות משיח מדיני וקידום הסכם, או כפי שבריוסף מכנה זאת "שימור הסטאטוס קוו של קיפאון מדיני" (שם, עמ' 179). אבל למרות נחרצותו, הוא לא מצליח להסביר מדוע המסקנה המתבקשת היא המודל שהוא מציע. כך למשל, הוא אינו מתייחס לפינוי רצועת עזה, אשר נתן דה־פקטו את השליטה ברצועה בידי הפלשתינים, שלא רק שלא הפסיקו עם שאיפות ההשמדה שלהם את מדינת ישראל, אלא גם הביאו אלינו את הטבח הגדול ביותר ביהודים מאז השואה – השבעה באוקטובר 2023. כלומר, בריוסף לא מתמודד עם השאלה הקשה והיסודית, כיצד מתמודדים עם אויב ששם לנגד עיניו את השמדתה של מדינת ישראל, אלא עוקף את הבעיה עלידי הנמקת איהפתרון בצד הישראלי.

עוד טוען בריוסף בהקשר זה, כי מדינת ישראל העדיפה תמיד להתמודד עם בעיות בכוח ולא באמצעות הסדרים מדיניים, אך מתעלם מכך שמדיניות הביטחון בתקופה של מלחמת יום הכיפורים עדיין נשענה על התפיסה של בן-גוריון כי מדיניות החוץ של ישראל צריכה להיות של שלום וחתירה לקיום יחסי ידידות עם כל מדינות העולם. כך למשל, אמר בן-גוריון בהתייחס לתפיסת

הביטחון בישיבה השישים ושמונה של הכנסת הראשונה, שעסקה בחוק שירות הביטחון: "מדינת ישראל נולדה במזל מלחמה, אך פנינו מועדות לשלום [...] חתמנו על הסכמי שביתת נשק עם כל שכנינו ואנו חותרים לקראת שלום יציב. אך יש לחשוש, שבמקרה הטוב לא יהיה זה שלום, אלא שלום מזוין." בהמשך הוא מוסיף כי: "אין לפסוח על גורם אחד עיקרי בשטח הבטחון, על מדיניות חוץ של שלום, שאיפה נאמנה לשלום עם כל שכנינו, חתירה אקטיבית ליחסי ידידות עם כל המדינות הגדולות והקטנות במזרח ובמערב [...]"¹, ועוד (ברגוריון, 1949). ואם זה רחוק מדי בתאריך, הרי מסמך של ברגוריון משנת 1963 שעסק בצבא וביטחון אשר מהדהד את אותה התפיסה: "שלום אמת של קיימה ושיתוף פעולה כלכלי, תרבותי ומדיני עם הארצות השכנות הוא הייעוד העליון של מדיניות החוץ הישראלית." (ברגוריון, 1963). כך שאין ספק כי הייתה מדיניות שניסתה לחתור להסכמים והבנות עם מדינות העולם, לכל הפחות בכתובה ובהגות המדינית. איהנכונות לוותר על שטחים לא בהכרח סותרת זאת.

נוסף על כך, למרות שהוא נתלה באילנות הסכמי השלום, ניתן לראות כי הם אמנם ארוכי שנים ויציבים באופן יחסי, אך עדיין תלויים כמעט באופן בלעדי ברצונו של הצד השני. ברגע שיחליט, הוא יכול להפיר אותם. דוגמה לכך הוא "הסכם מינכן" – שאומנם לא נחשב הסכם שלום מסורתי (מאחר וצ'כוסלובקיה לא הייתה חתומה עליו), אלא יותר הסכם שבבסיסו נכונות לוותר על שטחים כדי למנוע מלחמה רחבה עם גרמניה הנאצית – הופר על ידי הנאצים עצמם לאחר שהם קיבלו את חבל הסודטים, והמשיכו משם לכיבוש שאר חלקי צ'כוסלובקיה.

מצב הקרוב יותר לענייננו, שגם הוא לא זוכה להתייחסות מצד בריוסף, הוא הסכם השלום מול מצרים. על אף שעברו מעל ארבעים שנה מאז חתימתו, ועל אף שישראל לא עשתה שום מהלך שעשוי לגרום למצרים לחשוב שהיא מתכננת לתקוף אותם (אלא להיפך), האחרונים עדיין מתייחסים אליה כמדינת איום הייחוס, ובכל התרגילים שלהם מתרגלים כיצד יתקפו אותה בעת הצורך (ובר, 2024; ברארי, 2024; קלושטיין, 2024).¹ מנגד, לטיעון היעדר ההסכמים המדיניים ניתן להציג את סוריה, שבלי הסכם שלום, לפחות עד לקריסת משטר אסד, היה זה הגבול השקט ביותר שידעה ישראל מאז 1973. גם טענת "אי פתרון לפלסטינים לא מאפשר קידום נורמליזציה והסכמי שלום במזה"ת" היא בעייתית. בריוסף טוען כי את תהליך הנורמליזציה עם סעודיה שיבשה הסוגייה הפלסטינית (בריוסף, 2024, עמ' 195), אך ניתן להסתכל על זה גם אחרת – מאחר והתהליך התנהל, ואף הגיע כמעט להבשלה, ללא עיסוק בנושא הפלסטיני, חמאס מצאו לנכון להחזיר אותו לשולחן באמצעות הטבח במידה והשבעה באוקטובר היה נמנע או נבלם, ייתכן וישראל הייתה אחרי סבב נוסף קצר בעזה, אבל עם הסכם נורמליזציה עם סעודיה בחסות אמריקאית.

למרות שבריוסף טוען כי אחרי מלחמת ששת הימים, בעיות היסוד של ישראל – היעדר נכסים למו"מ מדיני והיעדר עומק אסטרטגי – נפתרו (שם, עמ' 92–93), ניתן לראות כי גם כיום הן קיימות, וביתר שאת, מאחר והמרכיב הגאוגרפי מצטמצם משמעותית כאשר מדובר באמצעים שיכולים להגיע מרחוק ובשל התיישבות שנמצאת בגבולות עצמם. ייתכן והייתה שעת כושר אז לנהל מו"מ על שטחים אלו, אך כיום הפתרונות שהוא מעלה נתלים על כרעי תרנגולת.

המחבר מוצא כי אין מניעה לחזור לגבולות '67, וממעיט בחשיבותם של איומים פוטנציאליים. כך למשל, מכנה את הסיכון לפגיעה בחופש התנועה האווירי של ישראל – "איום טקטי" (שם, עמ' 193), אם כי מציין שיש להיערך לאיומים חמורים יותר לאור נקודת הפתיחה של המלחמה. הוא אינו מתמודד עם הסיכון הצבאי הנובע מהשינוי הגאוגרפי ואינו מתייחס להשלכות הצבאיות (והאזרחיות) באשר לטיפול בו. כמו כן הוא טוען כי הרש"פ היא השותף הטבעי לניהול התהליך ומתעלם מהתנהלותה לאורך המלחמה (על אף שהספר עודכן כדי שיתייחס גם למלחמת "חרבות ברזל"). דוגמה לכך ניתן לראות בהסכם שנחתם עם חמאס לאחרונה (הסכם בייגינג) שעסק בכינון "ממשלת פיוס לאומית" אשר תשלוט בעזה ובשטחים, תקדם את האינטרסים הפלשתיניים ותתנגד לכיבוש (חלבי, 2024).

מה בכל זאת ניתן ללמוד מהספר?

ישנן כמה נקודות חשובות שניתן בכל זאת להוציא מתוך הטקסט – וראויות להתייחסות ברמה המדינית והצבאית גם כיום. הראשונה היא **ההסכמה הרחבה בעם**. בריוסף מתאר כי בשנותיה הראשונות של המדינה, הייתה תמימות דעים שמדינת ישראל החדשה צריכה להגן על גבולותיה ולבנות את כוחה הצבאי (בריוסף, 2024, עמ' 33). ההסכמה הזו אפשרה לדרג המדיני גמישות

¹ והדברים נאמרים גם בראי החשיבה הביטחונית לאורך השנים, כולל בסדנאות תפיסת הביטחון.

בהפעלת הכוח ובבנינו. כך גם בתקופה שלאחר מלחמת סיני (מבצע קדש), שבה נסוגה מדינת ישראל מהשטחים שכבשה, וקבעה "קווים אדומים" להפעלת הכוח למלחמה – איזמים על הביטחון היסודי, על הביטחון השוטף ועל אינטרסים כלכליים ומדיניים של ישראל. מעבר לכך, הייתה **מדיניות ברורה של הדרג המדיני** שאמר מה כן, מה לא, ומהם גבולות הגזרה – דבר שלטענת בר-יוסף נעדר ברובו מהמדיניות הנוכחית במלחמה (בריוסף, 2024, עמ' 68–69).

סוגיית **ההרתעה** גם היא בליבת העיסוק. בעוד בריוסף טוען כי היו שנים שבהן הייתה לישראל הרתעה, באותה נשימה הוא מתאר כיצד באותן שנים המשיכו האויבים להתעצם ולפתח יכולות להשמדת ישראל, גם בתקופות שנחשבו "שקטות" ו"רגועות" (שם, עמ' 72–75, 77–80). גם כיום אנו נתקלים באותה הסוגיה – בעוד הקונספציה המדינית והצבאית לפני המלחמה הייתה כי "חמאס מורתע" (נתניהו, 2023), בפועל חמאס ניצל את הזמן להיערך לשעת כושר. וכך גם שאר אויבינו מסביב. בריוסף קובע כי ההרתעה מורכבת מהיכולת של ישראל למנוע פגיעה משמעותית בעורף ובמקביל לגרום לאויב נזק כבד (שם, עמ' 200). גם אם נניח ואלו הם אכן המדדים להרתעה (מילון צה"ל טוען אחרת), אנו עדיין נדרשים לשאול שאלות קשות על יכולת ההרתעה של ישראל – גם אם נשאיר בצד לרגע את המרכיב הגרעיני, והאם הרתעה במובנה המודרני יכולה בכלל להתקיים, או שהיא רק שלב נסיגת האויבים לקווי היערכות חדשים.

דבר נוסף שמקבל דגש בספר הוא **שהקונספציה** תמיד הייתה, וכנראה גם לעולם תהיה. כאמור, גם ההבנה כי "האויב מורתע", שמפתיעה אותנו שוב ושוב כאשר הוא בוחר ליזום מלחמה, וגם האמונה שייקח לו זמן רב להתאושש מהמכות שאנחנו מנחיתים עליו חוזרת לאורך השנים (בריוסף, 2024, עמ' 94–95). ניכר כי במובנים רבים יש **חוסר הבנה של האויב, או סירוב להקשיב להצהרותיו**, גם כשהוא אומר בפירוש שהוא רוצה בהשמדתה של מדינת ישראל כיעד עליון (שם, עמ' 86, 94–95, 100). כל אלו מובילים פעם אחר פעם **לכישלון ההרתעה (שנובע מכישלון בהערכה) ולאשליית ההרתעה**. רק במקרים שבהם מדינת ישראל הבינה את כוונות האויב – קדש וששת הימים, ולאחר מכן גם בהיבטים הגרעיניים בתקיפות הכור בעיראק ובסוריה, ופעלה באופן אקטיבי למנוע אותם – היה שינוי מסוים במדיניות.

יש **פער בין האסטרטגיה הנגלית של מדינת ישראל לבין זו הכתובה**. למרות שתפיסת הביטחון מעולם לא אושרה, היא לרוב מכילה התבטאויות או נושאים ממלכתיים, שאינם נגועים בפוליטיקה או בדת בצורה חריגה. יחד עם זאת, מזהה בריוסף נכונה כי יש השתנות בממד הנגלה. בשנים האחרונות הוא מתאר כיצד התחזק **המרכיב הדתי** כמשפיע על מדיניות, וכן מרכיבים שאותם הוא מכנה "משיחיים" נכנסו אל השיח הפוליטי, ומשפיעים על תהליכי קבלת החלטות (שם, עמ' 156–157). למרות שהדברים הללו לא באים לידי ביטוי במסמכי התפיסות הכתובים, הם משפיעים על סדר היום הציבורי והמדיני באופן משמעותי. השתנות דומה, שכן קוהרנטית עם הכתובים, היא **ההקצנה הדתית והפונדמנטליזם** אצל אויבינו, אשר החלה משנות השבעים, בייחוד בעולם השיעי, ואצל הסונים הקיצוניים (שם, עמ' 157). מגמת ההקצנה הדתית באה דווקא בניגוד למגמת החילוניות המערבית, ויכולה להיות מעניינת לניתוח בהקשרי שיתופי הפעולה הבין-לאומיים של מדינת ישראל, שבחלקם נפגמים לאור התבטאויות של גורמי דת קיצוניים.

סוגיית **הגרעין** זוכה לשני תתי-פרקים בספר, ועיקרם שהגרעין יוצר "הרתעה" בעיקר משימוש בגרעין, אבל לא ממש משימוש בכוח קונבנציונאלי, וכן גם מוביל למרוצי חימוש במזה"ת. הסיבה שפותחה היכולת הזו בישראל נובעת בעיקר מהרצון לקזז יתרונות של הצד הערבי למול ישראל – מאחר ולהם שטח גאוגרפי, עליונות כמותית ואורך נשימה גדולים מאשר לישראל (שם, עמ' 144–145). האיום הגרעיני, וכן יכולות הגרעין לכאורה של ישראל, שינו את תפיסת הביטחון. "דוקטרינת בגין" המפורסמת, שבבסיסה הרעיון כי "הקם להורגך השכם להורגו", השפיעה על האופן שבו מסתכל הדרג המדיני על התעצמות אויבינו בגרעין (שם, עמ' 170). אך בשנים האחרונות ניכר כי מדיניות זו נשחקה, לטענתו בעיקר בהובלת רה"מ נתניהו (שם, עמ' 175–177) והקווים האדומים שהיו בעבר למדינות סף גרעיני, נעלמו או נמתחו עד קצה היכולת. כיום, עם התקרבות איראן לגרעין, ישראל מתקרבת לאיבוד "המונופול" המיוחס לה על הגרעין באזור, ולצד זאת ניכר כי שלא כמו בעבר, האיום הגרעיני לא מונע היווצרות של איזמים סף-קיומיים כמו איום הטילים של חזבאללה (שם, עמ' 157–158).

סיכום

לסיכום, הספר כתוב טוב. כסקירה היסטורית עד לשנות השמונים הוא מקיף ומעניין, וחשוב כדי להבין את הרקע לחלק מההחלטות שהתקבלו בישראל בהקשר להגיונות ולתפיסת הביטחון המדינית והביטחונית. יחד עם זאת, הוא מאוד מגמתי, בייחוד בשנים שלאחר מכן, מאחר ולא נוגע בתהליכים שקרו בהם בהקשרי תפיסת הביטחון או ההשתנות הכוללת של ישראל ושל צה"ל. הספר מתמקד באופן חלקי בחשיבה על תפיסת הביטחון ובעיקר ביישומים שלה ושל הגיונות נוספים בצה"ל ומערכת הביטחון. קשה להבין מתוכו מהי תפיסת הביטחון של ישראל, למעט הדיון ב"משולש הביטחון", והטענות החוזרות והנשנות שהפתרון היחידי לבעיה הוא שתי מדינות לשני עמים לא מצליחות לשכנע לאור הטענות המועלים בספר. גם הסיבה שבגינה טוען בריוסף שאנחנו נכשלים, היא לא כי צה"ל לא מסוגל להביא הישג והרס רב לצד השני עד שייכנע (שם, עמ' 202), אלא כי הדרג המדיני נמנע מלקבל החלטות – קשות ככל שיהיו – כדי שהמלחמה תסתיים.

רשימת מקורות:

- ברֶאָרִי, ליאור (19 ינואר 2024). "מצרים ואיראן מתקרבות בחסות המלחמה". *ynet*.
- בריוסף, אורי (2024). מעבר לקיר הברזל: מה חסר בתפיסת הביטחון של ישראל. *כנרת זמורה דביר*.
- בריוסף, אורי (8 ינואר 2024). "תפיסת הביטחון: עבר זמנה, בטל קורבנה". *זמן ישראל*.
- בריוסף, אורי (10 ינואר 2024). "מאזן הכשלונות מוכיח: תפיסת הביטחון של ישראל פשטה את הרגל". *הארץ*.
- בריוסף, אורי (פברואר 2024). "קיר הברזל שאבד". *המכון למחקרי ביטחון לאומי (INSS)*.
- בר, קים (מרץ 2024). "היבטים בהתפתחות תפיסת הביטחון הלאומי של ישראל". *מרכז דדו*.
- ובר, שניאור (15 מאי 2024). "המעשים של צבא מצרים בסיני מוכיחים שהוא נערך למלחמה עם ישראל". *מידה*.
- חלבי, עינב (27 יולי 2024). "חמאס ופתח חתמו על הסכם בסין: מממשלת אחדות תשלוט בצה"ל". *ynet*.
- מרדכי, יצחק (1998). סדנאות לגיבוש תפיסת הביטחון כרכים 1, 2. *לשכת שר הביטחון*.
- מרידור, דן (1986). ועדת המשנה לענייני תפיסת הביטחון ויישומה – כרכים א-ב. *משרד ראש הממשלה*.
- מרידור, דן (2006). הוועדה לגיבוש תפיסת הביטחון של ישראל. *משרד ראש הממשלה*.
- נתניהו, בנימין (26 אוקטובר 2023). "חמאס מורתע ומפחד מ"ישראל": הקלטות נתניהו לפני המתקפה". *כאן*.
- קלושטיין, אלי (10 יוני 2024). "נוגסים בהסכם השלום: מצרים בנתה בסיני תשתית למלחמה בישראל". *מקור ראשון*.
- שרון, אריאל (1981). הביטחון הלאומי חלקים א-ג. *לשכת שר הביטחון*.